

Witam Was moi Kochani!

Dzisiaj zaczniemy gramatykę. Poznamy na dzisiejszej lekcji zdanie współrzędnie złożone, a jutro zdanie podrzędnie złożone.

Zapraszam

Zapisanie tematu lekcji:

Temat: O zdaniach złożonych współrzędnie

Na dzisiejszej lekcji omówimy rodzaje wypowiedzeń.

Zacznijmy od przypomnienia, co to jest wypowiedzenie:

Wypowiedzenie – najmniejsza jednostka językowego porozumiewania się, wyraz lub grupa wyrazów pełniących funkcję komunikatywną i tworzących strukturę zgodną z obowiązującymi w gramatyce zasadami. Wypowiedzenia dzielimy na zdania i równoważniki zdań.

Malczewski J., *Szkolny słownik nauki o języku*, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1991, s. 208

Mamy wiele typów wypowiedzeń. Na pytanie, jakie znamy wypowiedzenia, w pierwszym odruchu powiedzielibyśmy – zdania i równoważniki zdań. Tych rodzajów wypowiedzeń jest trochę więcej. Znajdujemy wśród nich:

- **zdania,**
- **równoważniki zdań,**
- **wykrzyknienia,**
- **zawiadomienia.**

Równoważniki zdań odznaczają się tym, że brakuje w nich czasownika w formie osobowej, ale zawsze możemy wypowiedzenie tak przekształcić, aby brakująca forma się pojawiła, np.:

Nie wychylać się przez okno. → Nie wychylajcie się przez okno.

Wróciwszy do domu, włączył radio. → Kiedy wrócił do domu, włączył radio.

Wracając nocą, podziwiał gwiazdy na niebie. → Kiedy wracał nocą, podziwiał gwiazdy na niebie.

Taką wypowiedź możemy także uzupełnić brakującym czasownikiem w formie osobowej – zdarza się to często w dialogach, np.

– Jedziesz jutro do Warszawy?

– Nie. → Nie jadę.

Zdanie – wypowiedzenie lub zespół wyrazów wykazujących wzajemną zależność gramatyczną, w którym występuje osobowa forma czasownika.

Malczewski J., Szkolny słownik nauki o języku, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1991, s. 217

Możemy wyróżnić zdania:

Zdanie pojedyncze:

-może być nierozwinięte lub rozwinięte.

Zdanie nierozwinięte zawiera tylko wyrazy niezbędne do tego, aby zdanie miało sens. Może składać się z podmiotu i orzeczenia:

Colin płakał. (podmiot + orzeczenie)

Zdanie rozwinięte oprócz wyrazów niezbędnych zawiera liczne **określenia**, które przekazują wiele różnych informacji:

Mały gil sfrunął z bujającej się gałęzi bluszczu.

Tworzymy zdania również z innymi formami, w których pojawia się forma nieosobowa czasownika zakończona częścią „-no / -to”:

Wczoraj wyłączono ogrzewanie.

Użyto w tym równaniu różnych liczb.

Wykrzyknienia to komunikaty, najczęściej bardzo emocjonalne i zakończone wykrzyknikiem, w których nie używa się czasownika. Dzięki temu często szybciej wyrażają ważne myśli, np. ostrzeżenie tak zapisane (Uwaga!) szybciej dociera do odbiorcy niż dłuższe zdania (Proszę uważać, bo może grozić niebezpieczeństwo!).

Zawiadomienia to z kolei najczęściej krótkie teksty umieszczone na obiektach lub przedmiotach, napisy urzędowe na budynkach czy nawet tabliczki z nazwami ulic, miejscowości, identyfikatory, np. tablica Wrocław Główny na peronie dworcowym. Mają szybko i sprawnie przekazywać odbiorcy informacje o rzeczach, przedmiotach, miejscach, którymi ten się interesuje, na które patrzy. Do zawiadomień można również włączyć nagłówki i tytuły, w których brakuje czasownika.

PODSUMOWANIE

Wypowiedzenie/ Zdanie	równoważnik zdania	Wypowiedzenie, które nie jest zdaniem
<i>Jak rozpoznać?</i>	Wypowiedź, która nie zawiera osobowych form czasownika, ale można je wprowadzić.	Wypowiedź, do której nie można dodać formy czasownika.
Wypowiedź, która zawiera osobową formę czasownika.	• Komunikat bez czasownika, który został pominięty, ale zawsze można go uzupełnić formą osobową:	• wykrzyknienie Dowolna wypowiedź bez czasownika: <i>Uwaga! Do startu gotowi! Ale, ale...</i> • zawiadomienie

• Ma czasownik w formie osobowej: Jan jedzie samochodem. • Ma formę nieosobową czasownika zakończoną na „-no” / „-to”: Na przyjęciu podano deser. • Może – zamiast czasownika – zawierać słowa typu: szkoda, żal, trzeba, wolno, należy: Szkoda gadać. Trzeba / wolno / należy to posprzątać.	* np. replika w dialogu – <i>Byłeś w szkole?</i> – Nie [<i>byłem</i>]; * np. każda wypowiedź, do której można wstawić czasownik w formie osobowej <i>Palenie zabronione.</i> → <i>Palenie [jest] zabronione.</i> • Wypowiedź z bezokolicznikiem: <i>Nie deptać trawników!</i> → <i>Nie depczmy trawników!</i> (poznamy w kl. 7) • Wypowiedź z imiesłowem (formy zakończone na „-ąc” / „-wszy” / „-wszy”): Czytając to, ... → <i>Kiedy to czytałem, ...</i> Przyszedszy wcześniej, ... → <i>Kiedy przyszedłem, ...</i> Wróciwszy do domu, ... → <i>Kiedy wróciłem, ...</i>	Napis na przedmiocie (np. etykieta), napis informacyjny na tabliczce, tytuł, nagłówek prasowy – jeśli nie ma formy osobowej czasownika: <i>Wrocław Główny</i> [neon na peronie dworcowym], <i>sok owocowy</i> [napis/etykieta na kartonie z sokiem], <i>Od wczoraj deszcze</i> [tytuł artykułu prasowego].
--	---	---

Do tej pory poznaliśmy zdania pojedyncze, czyli takie wypowiedzenia, w których pojawia się wyłącznie jedno orzeczenie (czasownik).

Wiemy dobrze, że na jednej stronie – choćby dłuższego akapitu czy tekstu – znajdziemy połączone ze sobą wypowiedzenia, w których może być więcej pojedynczych zdań.

Dzisiaj poznamy rozbudowane wypowiedzenia, które nazywamy złożonymi, a także sposoby ich łączenia.

Ćwiczenie 1

Zdaniem pojedynczym odpowiadasz mamie, jakie lekcje już odrobiłeś.

(Uczniowie)

UCZEŃ 1: Odrobiłem już język polski.

UCZEŃ 2: Odrobiłem już matematykę.

- A teraz połącz oba wypowiedzenia

UCZEŃ 3: Odrobiłem już język polski i odrobiłem matematykę.

Ćwiczenie 2

Zdaniem pojedynczym mówisz, co będziesz robić w sobotę.

UCZEŃ 1: Jutro pójde do sklepu.

UCZEŃ 2: Jutro posprzątam mieszkanie.

-Połącz oba wypowiedzenia w zdanie złożone wiedząc, że jesteś niezdecydowany.

UCZEŃ 3:

Jutro pójde do sklepu albo posprzątam mieszkanie.

Ćwiczenie 3

Zdaniem pojedynczym przyznaj się do czegoś, co zrobiłeś.

UCZEŃ 1:

Nie nauczyłem się.

-Jak myślisz, jakie będą tego konsekwencje?

UCZEŃ 2:

Mogę nie wygrać konkursu.

-Połącz oba wypowiedzenia.

UCZEŃ 3:

Nie nauczyłem się, więc mogę nie wygrać konkursu.

Ćwiczenie 4

Treść jednego zdania przeciwstawiona jest treści drugiego

Pani Zosia zwróciła uwagę niegrzecznemu Jackowi.

On nie zareagował.

Pani Zosia zwróciła uwagę niegrzecznemu Jackowi, ale on nie zareagował.

Spójniki współrzędności

W każdym z powstałych zdań złożonych podkreśl wyrazy łączące zdania pojedyncze.

i, albo, więc, ale

Wprowadzenie nazewnictwa rodzajów zdań złożonych współrzędnie

Jak spójniki wpłynęły na treść zdań pojedynczych?

Ćwiczenie 1

-połączyły - „i”

Czynności **współlistnieją** ze sobą, czyli występują w jednakowym czasie i przestrzeni.

Jest to zdanie złożone współrzędnie łączne

Pozostałe spójniki: *i, oraz, ni, ani, a, tudzież*

Graficzne przedstawienie zdania

wykres: ---- ... ----

Ćwiczenie 2

- „albo”

Zdania składowe wykluczają się wzajemnie.

Jest to zdanie złożone współrzędnie rozłączne (zdania rozłączyły się)

Pozostałe spójniki *lub, albo, czy, bądź*

Graficzne przedstawienie zdania

wykres: ----< ... >----

Ćwiczenie 3

- „więc”

Jedna czynność wynika z drugiej.

Jest to zdanie złożone współrzędnie wynikowe

Pozostałe spójniki: *więc, zatem, toteż, dlatego*

Graficzne przedstawienie zdania

wykres: ----> ... >----

Ćwiczenie 4

- „ale”

Czynności przeciwstawiają się sobie.

Jest to zdanie złożone współrzędnie przeciwstawne

Pozostałe spójniki: *ale, lecz, a, jednak, zaś, natomiast*

Graficzne przedstawienie zdania

wykres: ----> ... <----

WNIOSKI

Co to jest zdanie złożone?

Jest to wypowiedzenie, które składa się z co najmniej dwóch zdań pojedynczych (a więc posiada dwa orzeczenia), np.:

Nie chcieliśmy siedzieć w domu bowiem był piękny dzień.

Nie pójdę na tę wystawę obrazów, bo nie lubię tego malarza.

Pomiędzy treścią zdań składowych może zachodzić różny stosunek. W zależności od tego zdania można podzielić na złożone współrzędnie i podrzędnie.

W zdaniach złożonych współrzędnie treści obu z nich uzupełniają się wzajemnie, żadne z nich nie dominuje i treść jednego nabiera właściwego, zamierzonego przez nadawcę znaczenia dopiero w zestawieniu z treścią zdania drugiego, np.:

Kup chleb i bułki i oddaj książki w bibliotece.

Namaluj ten obraz lub skończ tamto dzieło.

Chciał przeczytać artykuł i poważnie ze mną porozmawiać na jego temat, ale na tym się skończyło.

Zdania złożone współrzędnie można dodatkowo podzielić na cztery rodzaje:

- **zdanie złożone współrzędnie łączne** (gdy współwystępują pewne stany rzeczy, połączone za pomocą spójników: i, oraz, ani, ni, tudzież, np.: Siedzieli przy ognisku i śpiewali pieśń harcerską.),
- **zdanie złożone współrzędnie rozłączne** (gdy występuje jakaś alternatywa pomiędzy ich treściami, połączone za pomocą spójników lub, albo, czy, bądź, np.: Zostaniemy u Basi lub odwiedzimy chorą Kamilę.),
- **zdanie złożone współrzędnie wynikowe** (gdy jedno zdanie wynika z drugiego, połączone za pomocą spójników więc, zatem, toteż, dlatego, np.: Pod miotłą ujrzała małą myszkę, dlatego narobiła tyle hałasu),
- **zdanie złożone współrzędnie przeciwstawne** (treść jednego zdania przeciwstawiona jest treści drugiego, połączone za pomocą spójników a, ale, lecz, jednak, np.: Pani Zosia zwróciła uwagę niegrzecznemu Jackowi, ale on nie zareagował).

Przecinek

Zdania złożone współrzędnie:

a) bezspójnikowo ZAWSZE oddzielamy od siebie przecinkiem, np.:

Złożę Ci życzenia, prześlę kwiaty, będę życzył wszystkiego najlepszego.

b) połączone spójnikami wyrażającymi przeciwstawienie (a, ale, jednak, lecz) rozdzielamy przecinkiem, np.: *Była ładna pogoda, lecz zabrałem się do lekcji.*

c) połączone spójnikami wskazującymi, że jedno zdanie wynika z drugiego (zatem, więc, toteż, dlatego) rozdzielamy przecinkiem, np.:

Trafnie oceniał innych, więc zyskał uznanie w oczach profesora.

d) połączone spójnikami wyjaśniającymi (czyli) rozdzielamy przecinkiem, np.:

Zdążyli na wcześniejszy pociąg, czyli po południu powinni być nad morzem.

e) połączone za pomocą spójników wskazujących na współwystępowanie pewnych stanów rzeczy (oraz, i, ani, ni, tudzież) nie są rozdzielane przecinkiem, np.:

Magda nie przyjechała ani nie zadzwoniła wczoraj.

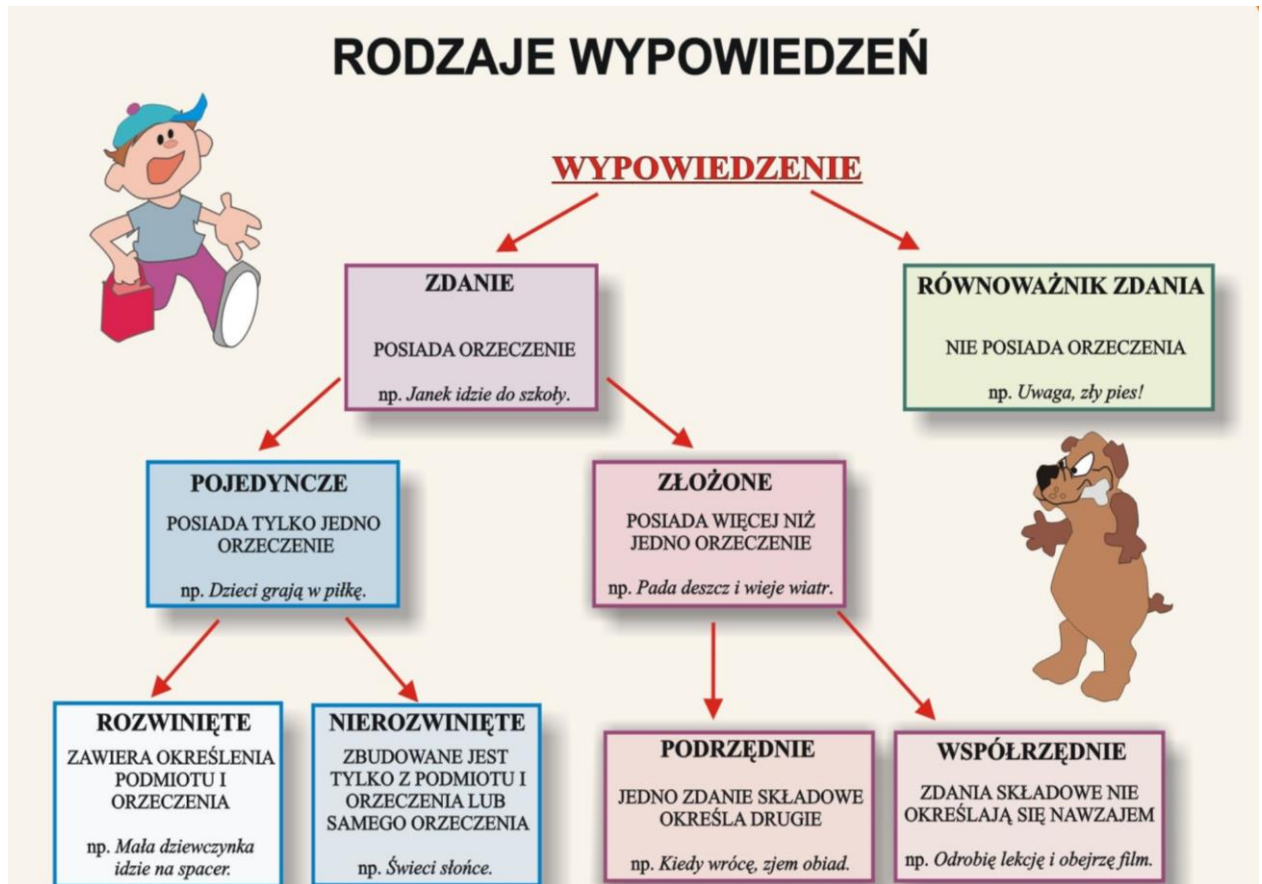
f) połączone za pomocą spójników wyrażających alternatywę (albo, lub, bądź, czy) nie są rozdzielane przecinkiem, np.:

Złożę babci życzenia telefonicznie albo prześlę kwiaty.

WNIOSEK:

Przecinkiem nie rozdzielamy tylko zdań złożonych współrzędnie łącznych i rozłącznych. Połączone są one za pomocą spójników, przed którymi nie stawiamy przecinków również w zdaniach pojedynczych.

RODZAJE WYPowiedzeń

W domu

Podręcznik s.139/140- ćw. 4, 5